

УДК 378.14

Наталка Дудник
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та
освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті проаналізовано деякі актуальні питання організації та проведення педагогічної практики в системі фахової підготовки майбутніх учителів в площині формування у них професійних компетентностей; розглянуто погляди вчених на поняття професійних компетентностей та їх формування у майбутнього учителя під час педагогічної практик; виокремлено та проаналізовано функції педагогічної практики та їх роль у формуванні професійних компетентностей майбутніх учителів; доведено, що педагогічна практика є важливим чинником у формуванні професійно важливих якостей майбутнього педагога.

Ключові слова: професійна підготовка, педагогічна практика, професійні компетентності, майбутній педагог.

В статье проанализированы некоторые актуальные вопросы организации и проведения педагогической практики в системе профессиональной подготовки будущих учителей в плоскости формирования у них профессиональных компетенций, рассмотрены взгляды ученых на понятие профессиональных компетенций и их формирование у будущего учителя во время педагогической практики, выделены и проанализированы функции педагогической практики и их роль

в формировании профессиональных компетенций будущих учителей, доказано, что педагогическая практика является важным фактором в формировании профессионально важных качеств будущего педагога.

***Ключевые слова:** профессиональная подготовка, педагогическая практика, профессиональные компетентности, будущий педагог.*

The article analyzes some topical issues of organizing and conducting pedagogical practice in the system of professional training of future teachers in the area of forming their professional competencies; the process of updating the main tasks of teacher's professional teacher training is researched; the views of scientists on the concept of professional competences and their formation in the future teacher during pedagogical practice are considered; the functions of pedagogical practice and their role in shaping the professional competences of future teachers are identified and analyzed; practice is considered as a leading factor of self-development, formation of individual creative capabilities in the implementation of pedagogical activities; it is proved that pedagogical practice is an important factor in the formation of professionally important qualities of the future teacher.

***Key words:** professional training, pedagogical practice, professional competence, future teacher.*

Закон України «Про освіту», прийнятий Верховною Радою України 5 вересня 2017 року, наголошує на тому, що метою сучасної освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого

розвитку України та її європейського вибору [3]. Реалізація цієї мети вимагає оновлення головних завдань професійно-педагогічної підготовки вчителя у закладах вищої освіти. Ці зміни стосуються нових освітніх стандартів, кваліфікаційних моделей і методичних систем професійної підготовки фахівців за рівнями “бакалавр” і “магістр”, що базуються на основі діяльнісного, особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходів, запровадженні освітніх інновацій, нових інформаційних технологій навчання.

У навчанні майбутніх педагогів мають бути враховані нові умови функціонування системи шкільної освіти: орієнтації на профільну школу, варіативності шкільних програм і підручників, розвитку нових інформаційних технологій навчання. Відповідно, заклад вищої освіти повинен забезпечити не лише теоретичну, а й практичну підготовку майбутнього учителя, що реалізується в процесі проходження педагогічної практики і є обов’язковою складовою навчального процесу.

В ході педагогічної практики знання з психолого-педагогічних, спеціальних дисциплін направляються в русло практичних дій, на розв’язання конкретних педагогічних задач. Педагогічна практика дає можливість пізнати всебічно педагогічний процес, педагогічні явища, форми і методи навчально-виховної роботи з учнями. Діяльність студентів під час педагогічної практики є аналогом професійної діяльності вчителя, відповідає змісту і структурі останньої, організовується в реальних умовах загальноосвітнього навчального закладу. Студенти мають можливість відчувати себе на майбутньому робочому місці вчителя, закріпили набуті в університеті теоретичні знання у вигляді практичних навичок, набути певного досвіду роботи в педагогічному колективі та показати свій рівень теоретичної підготовки.

Аналіз досліджень за останні роки свідчить, що педагогічна практика залишається в центрі уваги, багатьох вітчизняних учених, зокрема

теоретичні та методологічні засади професійної підготовки вчителя досліджували О. Абдуліна, Ю. Бабанський, В. Безпалько, І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн, Н. Кузьміна, В. Кремень, М. Луговий, Н. Ничкало та ін.; місцю й ролі педагогічної практики в системі професійної підготовки педагога присвячені праці С. Архангельського, В. Бондаря, С. Полянського, М. Приходько, В. Розова, В. Сластьоніна, Н. Тализіної та ін.

Мета статті полягає у аналізі деяких актуальних питань організації та проведення педагогічної практики в системі професійної підготовки майбутніх учителів в площині формування у них фахових компетентностей.

Запровадження особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходів, перенесення уваги з процесу навчання на його результат, актуалізує проблему підвищення ефективності організації й проведення педагогічної практики. Під час проходження практики студенти переосвідчуються в тому, що робота з дітьми це запит повсякденного життя, переконуються у власних можливостях і компетентностях, отримують задоволення від перших успіхів і починають аналізувати невдачі. Очевидним є і той факт, що практики активізують до навчальної роботи навіть тих студентів, які не особливо прагнуть в подальшому працювати учителями.

Зменшення обсягу аудиторних годин, зміщення акцентів навчального навантаження студентів у бік самостійної роботи, яке відбувається останнім часом, стають певними перешкодами на шляху якісного засвоєння навчальних дисциплін, зокрема психолого-педагогічних, що, безперечно, позначається й на ефективності проведення педагогічної практики. Хоча за сучасними стандартами педагогічної підготовки питома вага практик має тенденцію до зростання, все ж загалом їх кількість недостатня.

Ефективно організована практика носить характер поступовості, що постійно ускладнюється. Починаючи із загального знайомства з навчально–виховним закладом, спостережень та аналізу отриманої інформації, практикант переходить до виконання більш складних завдань. Час проходження педагогічної практики умовно ділимо на чотири етапи: ознайомчий; планування; реалізаційний; підсумковий.

Тривалість ознайомчого етапу залежить від індивідуально-психологічних особливостей студентів, професійно-педагогічної підготовки, від ставлення адміністрації школи і вчителів до педагогічної практики взагалі і до студентів зокрема. Студенти в перший день педагогічної практики ознайомлюються з загальноосвітнім навчальним закладом, знайомляться з учнями закріпленого за ними класом, з класним керівником, ознайомлюються із змістом і методами навчальної та виховної роботи в закріпленому класі.

На етапі планування студенти, в залежності від завдань педагогічної практики, планують свою подальшу роботу (вибір учня для написання психолого-педагогічної характеристики, складання плану роботи на наступні тижні, вибір теми уроку та виховного заходу, підготовка до їх проведення тощо). На цьому етапі студенти планують написання експериментальної частини курсової чи дипломної роботи.

На реалізаційному етапі студенти виконують функції вчителя-предметника та класного керівника, виконують поставлені перед ними завдання. Протягом всього етапу вони беруть активну участь у житті учнівського колективу.

Підсумковий етап охоплює останні дні педагогічної практики і перші дні після її проходження. В цей час студенти оформлюють звітну документацію та проходять захист практики.

Педагогічна практика є невід'ємною складовою професійної підготовки майбутніх учителів, виконуючи ряд відповідальних функцій.

На думку більшості сучасних науковців (О. Абдуліна, Н. Казакова Л. Кацова, Г. Коджаспірова, Т. Крюкова, С. Міліцина, Н.Сергєєв та ін.) педагогічна практика має наступні функції:

- ✓ адаптаційна функція практики виявляється в тому, що студент не тільки знайомиться зі специфікою організації навчального процесу в реальних умовах загальноосвітнього навчального закладу, але й звикає до ритму педагогічного процесу, школярів, починає орієнтуватися в системі внутрішньо шкільних стосунків і зв'язків;

- ✓ навчальна функція практики полягає в тому, що одержані в процесі теоретичної підготовки знання перевіряються практично, тобто знаходять втілення у діяльності студента–практика. Відбувається процес вироблення основних педагогічних умінь і навичок, формування педагогічної свідомості, оволодіння сучасними технологіями та методиками навчання;

- ✓ виховна функція практики виявляється в тому, що студент може реально навчитися любити і розуміти дітей, педагогічну професію, виробити в собі необхідні професійні якості та фахові компетентності;

- ✓ розвивальна функція знаходиться у тісному взаємозв'язку із зазначеними вище функціями. На практиці розвиваються педагогічні здібності студента, педагогічне мислення і професійна культура, світогляд, пізнавальна активність, формуються дослідницькі уміння і навички, зокрема й самоосвіти;

- ✓ комунікативна функція виявляється у стилі взаємовідносин між педагогами, учнями та батьками, забезпечує налагодження педагогічного спілкування на основі взаєморозуміння, взаємоповаги та партнерства, створення доброзичливої психологічної атмосфери, спрямованої на пізнання нової навчальної інформації;

✓ конструктивно-організаторська функція покликана забезпечити формування організаторських здібностей, необхідних для організації та керівництва навчально-виховним процесом;

✓ проектна функція спрямована на, формування у студентів професійних умінь та навичок планування власної навчально-виховної роботи, відбору змісту й обсягу навчальної інформації відповідно до теми заняття, оптимального поєднання форм і методів навчально-пізнавальної роботи учнів, врахування їх вікових та індивідуальних особливостей, складання плану-конспекту уроку, виховних заходів та ін.;

✓ діагностична функція практики – одна з найважливіших. Під час практики студент має реальну можливість перевірити рівень та якість своєї професійної підготовки, здатність до самоконтролю, самоаналізу й самооцінки власної педагогічної діяльності.

Всі ці функції педагогічної практики повинні розглядатись та здійснюватись у їх органічній єдності, у тісному взаємозв'язку.

Педагогічну практику потрібно розглядати не тільки як важливий засіб підготовки фахівців, як складову їх професійної підготовки та як організаційну форму, але ще як провідний фактор саморозвитку, формування індивідуальнотворчих можливостей у здійсненні педагогічної діяльності, вдосконалення рівня професійності та педагогічної майстерності майбутніх педагогів. Педагогічна практика передбачає самостійну роботу студентів з науково-методичною літературою, систематичне спостереження й аналіз навчально-виховного процесу, вивчення досвіду роботи вчителя-предметника, ознайомлення з системою та методами користування демонстративним матеріалом, планування власної навчально-виховної роботи, проведення й аналіз відкритих навчальних занять, виховних заходів. Цей період навчального процесу доцільно розглядати як можливість удосконалення студентами навичок

науково-дослідної роботи з актуальних проблем педагогіки, психології, фахових методик.

До керівництва практикою студентів залучаються досвідчені викладачі кафедр, які брали безпосередню участь у виробничому процесі, де проводиться практика.

Педагогічна практика починається з настановчої конференції за участю керівника, викладачів-методистів і студентів. На конференції студенти дізнаються про мету і завдання практики, порядок її проведення, її тривалість, права та обов'язки практикантів та викладачів-методистів, вимоги щодо оформлення звітної документації та терміни її подачі, Також під час настановної конференції проходять інструктаж з правил охорони праці й протипожежної безпеки та відбувається розподіл студентів за базовими школами.

Розробляючи зміст завдань для різних видів практики, треба звертати увагу на підсилення рефлексивних аспектів педагогічної діяльності студентів – самодослідження, самопізнання, самоаналізу, самооцінки, що стало головною умовою цілеспрямованого самовиховання. Зміст практики повинен мати індивідуальний творчий характер.

У ході педагогічної практики студенти повинні виявити знання навчальних дисциплін психолого-педагогічного та професійного циклів підготовки і на їхній основі сформувані такі вміння: організаційні, фахові, комунікативні, проєктивні та рефлексивно-творчі.

Під час проходження педагогічної практики важливим є педагогічна підтримка, яка здійснюється за допомогою використання організаційних форм роботи: 1) установчі і підсумкові конференції у формі презентації; 2) «круглі столи» з вчителями школи, методистами, педагогами, психологами, тематика яких визначається особисто-професійними потребами практикантів; 3) консультації; 4) тьюторський супровід; 5)

тренінги і спецкурси, які розробляються залежно від етапів педагогічної практики [2, с. 420].

По завершенню проходження практики студенти набувають відповідних навичок, а саме: 1) планування, організації та проведення навчальних занять різного типу, виховних заходів; 2) організації спілкування з учнями, колегами та батьками у процесі спільної взаємодії; 3) сприймання й розуміння, контролю та корекції поведінки учнів; 4) аналізу та шляхів вирішення конкретних педагогічних ситуацій; 5) формування власної педагогічної майстерності.

Отже, у процесі педагогічної практики слід стимулювати й розвивати в майбутніх учителів такі компетентності:

✓ комунікативна, яка реалізується у спілкуванні з учнями, учителями, у налагодженні контактів з батьками, володінні інструментарієм індивідуальної і групової комунікації;

✓ предметна, технологічна і методична компетентності, які полягають в оволодінні педагогічними, спеціальними і фаховими знаннями, технологіями, вміннями й навичками професійної діяльності;

✓ творчо-інноваційна компетентність виявляється у проведенні інноваційної педагогічної діяльності, апробації методів і технологій навчально-виховного процесу;

✓ аутопсихологічна компетентність полягає у професійно-педагогічному самовдосконаленні та усвідомленні своїх професійних якостей;

✓ науково-дослідна компетентність, яка полягає у вивченні ставлення студентів до предмета, проведенні комплексних аналізів відвіданих уроків, узагальненні досвіду вчителів.

Узагальнення результатів дослідження дало можливість визначити труднощі, що зустрічаються під час практики:

✓ відсутність систематичного методичного підходу щодо самовиховання педагога, його фрагментарність, формальний характер;

✓ недостатня забезпеченість процесу формування практичних умінь та навичок під час педагогічної практики необхідним навчально-методичним матеріалом (із використанням диференційованих, індивідуальних завдань, інноваційних технологій, комп'ютерних засобів, сучасних діагностичних методик);

✓ педагогічну практику доречно будувати таким чином, щоб у студента формувалися потреби віднайти свій педагогічний стиль, діяти неординарно, прогнозувати наслідки педагогічних учинків

Слушною, на нашу думку, є думка професора Ігора Кацана, який на Другому форумі ректорів педагогічних університетів Європи зауважив, що вітчизняним закладам вищої освіти варто було б вивчити і наскільки це можливо запозичити досвід двофазової педагогічної підготовки, який практикують деякі європейські країни. За цієї моделі загальноосвітня, спеціальна і теоретична психолого-педагогічна підготовка проводиться у вищому навчальному закладі. А друга (практична) фаза переноситься в школу й спеціальні регіональні центри. Там студенти протягом навчального року не тільки практикуються в навчальній і виховній діяльності, а й обговорюють її результати з учителями, методистами та представниками вищого навчального закладу. З одного боку, праця помічниками учителя зобов'язує студентів відповідально ставитись до виконання професійних функцій. А з іншого школа сприймає появу таких практикантів як власних працівників, які мають працювати за традиційно установленими правилами. Лише після проходження такої тривалої педагогічної практики і атестації студенти отримують диплом учителя [4].

Отже, практична підготовка висококваліфікованих фахівців була й залишається найважливішим завданням вітчизняної вищої педагогічної школи. Сучасне суспільство має фундаментальну освітню потребу у

формуванні особистості, здатної до самонавчання, самовиховання і самовдосконалення протягом життя; особистості, яка б легко адаптувалася до швидкозмінних соціально-економічних та інформаційно-технологічних умов, мала широкий науковий світогляд, високий рівень культури та професійну компетентність. У сучасних умовах педагогічна підготовка має переорієнтуватись на формування вільної, енергійної і незалежної особистості вчителя, здатної діяти в дуже швидкозмінних умовах і бути взірцем для учнів. Авторитет сучасного учителя значною мірою залежить не від суми знань, якою він опанував, а які пріоритети визначив в своїй діяльності. Вони мають бути гуманістичними та орієнтованими на особистості учнів. Подальшої розробки потребує вивчення педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів у процесі педагогічної практики з урахуванням кращих надбань практичної підготовки майбутніх учителів у країнах Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козій М. К. Психолого-педагогічні умови удосконалення педагогічної практики студентів : метод. посіб. / Микола Кузьмич Козій. – К. : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2001. – 141 с.
2. Уйсімбаєва Н. В. Проблеми компетентнісного підходу під час підготовки педагогічних кадрів. – Збірник наукових праць: Наукові записки. – Випуск 76. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – С.401-411.
3. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/law/2231/> – Назва з екрана.
4. Професійна підготовка сучасного учителя: проблеми і орієнтири. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eenu.edu.ua/uk/articles/profesiyna-pidgotovka-suchasnogo-uchitelya-problemi-i-orientiri>. – Назва з екрана.